

Ewelina Chlipała¹

Pod merytoryczną opieką pplk. dr. Marka Bodzianego

GEOPOLITYCZNE UWARUNKOWANIA POZYCJI REPUBLIKI TURCKIEJ NA ARENIE MIĘDZYNARODOWEJ

Streszczenie: Artykuł stanowi próbę syntezy najistotniejszych zagadnień z obszaru geopolityki w odniesieniu do wyznaczników kształtujących pozycję Turcji w środowisku międzynarodowym. Autorka zwraca szczególną uwagę na przeszłość kraju oraz na cztery istotne czynniki, które uczyniły go potęgą w Europie, nawiązując szczególnie do rządów Mustafy Kemala Atatürka, który wskazał drogę państwu tureckiemu do obrania odpowiedniego kierunku polityki państwa

Słowa kluczowe: potęga, geopolityka, Republika Turcji, tureckie siły zbrojne

WSTĘP

Po rozpadzie świata bipolarnego rola i pozycja geopolityczna Turcji uległa kardynalnej zmianie. Kraj ten znalazł się w dosyć newralgicznym położeniu geograficznym na pograniczu Europy, Bliskiego Wschodu oraz nowo powstałych niepodległych państw kaukaskich. Takie umiejscowienie na półkuli ziemskiej predysponuje Turcję do prowadzenia przemyślanej, wielowymiarowej, elastycznej i proaktywnej polityki zagranicznej.

Turcja jest państwem relatywnie młodym powstałym po I wojnie światowej na gruzach Imperium Osmańskiego, które odegrało niebagatelną rolę w kształtowaniu obecnego społeczeństwa tureckiego. Wiek XVIII i XIX był dla Imperium Osmańskiego okresem wielkiego przełomu. Za czasów panowania Sulejmana Wspaniałego Imperium osiągnęło swój niepowtarzalny rozkwit², który uwidocznił się w późniejszych latach kształtowania się Republiki Turcji. Pod przywództwem Sulejmana Imperium Osmańskie znacznie powiększyło swoje terytorium poprzez prowadzenie licznych wojen skierowanych głównie na Europę. To dzięki niemu dokonano reformy administracji, wprowadzono system podatkowy, poddano reformie armię, a także dokonano większego nakładu w rozwój kulturalny kraju. Po śmierci sułtana w Imperium rozpoczął się okres stopniowej utraty „mocarstwowej” pozycji. Turcja zaczęła tracić swoje posiadłości m.in. na Bałkanach podczas wojny bałkańskiej w latach 1912-1913. Dnia 10 sierpnia 1920 roku został podpisany traktat pokojowy w Sevres we Francji, który ustanowił całkowity kres Imperium Osmańskiego. W związku z niezadowoleniem społeczeństwa tureckiego, obaleniem sułtanatu w Turcji, utworzeniem republiki i zwycięskiej wojny narodowowyzwoleńczej z Grecją, na czele której stał Mustafa Kemal Atatürk Traktat z Sevres nigdy nie wszedł w życie. Został zastąpiony podpisanym 24 lipca 1923 roku

¹ Ewelina Chlipała – studentka I roku stacjonarnych studiów II stopnia na kierunku Bezpieczeństwo Narodowe w Wyższej Szkole Oficerskiej Wojsk Lądowych imienia generała Tadeusza Kościuszki we Wrocławiu.

² Do początku wieku XVI Imperium Osmańskie zaliczane było do państw stosunkowo słabych i zacofanych, które cechowała niestabilna sytuacja wewnętrzna oraz dążenia separatystyczne lokalnych rządców. Było to państwo o silnej wspólnocie wyznawców islamu, opartą na dążeniu do wypełnienia misji popularyzowania swojej wiary oraz trwałości plemienia Osmanów.

traktatem pokojowym w Lozannie, na mocy którego została zakończona wojna grecko-turecka oraz na nowo ustalono granice Turcji, które z niewielkimi poprawkami istnieją do dnia dzisiejszego. Należy w tym miejscu podkreślić, że traktat przywracał całkowitą suwerenność Turcji jako podmiotu prawa międzynarodowego oraz zapewniła Republice odzyskanie europejskich terenów tj. Tracja, Edirna oraz wyspy Imbros i Tenedos³.

W wielu źródłach można odnaleźć informacje, że marzeniem Mustafy Kemala od było utworzenie państwa o ustroju republikańskim. Początki zmian w systemie politycznym i nowego nurtu ustrojowego odnajdujemy pojawiły się 29 października 1923 roku podczas posiedzenia Zgromadzenia Mustafa Kemal zaproponował wprowadzenie poprawek do konstytucji. Miały one na celu wykluczenie słabości funkcjonowania systemu politycznego. Od tej pory Turcja zmieniła swoją nazwę na – *Turkiye Cumhuriyeti* – Republika Turcji. Podczas posiedzenia została podjęta również decyzja o ustanowieniu Mustafy Kemala Atatürk pierwszym prezydentem Republiki Turcji, który przystąpił do cyklu reform i zapoczątkował ideologię kemalizmu. Ideologię, która nosiła miano tzw. *Sześciu strzał*, którymi w swojej polityce kierował się Kemal Pasza. Zasady te reprezentują *republikanizm, nacjonalizm, ludowość, etatyzm, laickość oraz reformizm*⁴. Zasady te zostały wpisane do ustawy zasadniczej Republiki Turcji w 1937 roku i do dnia dzisiejszego stanowią podwaliny funkcjonowania ustroju konstytucyjnego państwa oraz określają kierunki tureckiej polityki zagranicznej.

Turcja jest jedynym państwem islamskim o ustroju demokratycznym. Republika z jednej strony realizuje szereg reform oraz kontynuuje procesy modernizacji systemu politycznego i gospodarczego, w celu dostosowania swoich systemów do standardów funkcjonujących w środowisku transatlantyckim. Z drugiej strony dąży do zachowania tożsamości kulturowej podkreślając przynależność do kręgu państw muzułmańskich.

Głównym priorytetem polityki zagranicznej Republiki Tureckiej jest pełnoprawne członkostwo w Unii Europejskiej. Geneza tureckiej integracji sięga już początku lat 60. XX wieku, kiedy to zostały podjęte próby stowarzyszenia się w ramach Europejskiej Wspólnoty Gospodarczej w 1963 roku⁵. W dobie postępującej globalizacji Turcja zdaje sobie sprawę z potrzeby wspierania międzynarodowej polityki stabilności, dobrobytu gospodarczego i harmonii kulturowej w celu osiągnięcia pokoju na świecie. Państwo tureckie kształtuje swoją pozycję na arenie międzynarodowej poprzez pewne uwarunkowania, które wpływają na potęgę tego kraju, do których zaliczamy m.in. położenie geopolityczne, kwestie demograficzne, czynniki gospodarcze, potencjał militarny, morale społeczeństwa oraz uwarunkowania kulturowo – religijne.

1. GEOGRAFICZNE WYZNACZNIKI POTĘGI PAŃSTWA

Turcja jest państwem zajmującym 783 562 km² powierzchni globu, położonym w Azji Zachodniej na półwyspie Azja Mniejsza, a częściowo również w Europie, ze stolicą w Ankarze. Część europejska – wschodnia Turcja - stanowi 3% powierzchni kraju i oddzielona jest od części azjatyckiej Morzem Marmara oraz cieśninami Bosfor i Dardanele, natomiast 97% kraju tworzy Półwysep Anatolijski. Należy podkreślić, że strategiczność położenia Turcji wynika z umiejscowienia tego kraju wokół granic państw, które charakteryzują się niestabilnością zarówno polityczną, jak i gospodarczą. W Europie należą do nich: Grecja i Bułgaria, a w Azji: Syria, Irak, Iran, Azejberdżan, Gruzja i Armenia. Kraj ten od północy otoczony jest Morzem Czarnym, od Morzem

³ D. Kołodziejczyk, *Turcja*, Warszawa 2012, s. 118.

⁴ J. Wódka, *Polityka zagraniczna Turcji- Uwarunkowania wewnętrzne oraz podmioty decyzyjne*, Warszawa 2012, s. 76.

⁵ J. Misiągiewicz, *Polityka zagraniczna Turcji po zimnej wojnie*, Toruń 2009, s. 8.

Egejskim i Morzem Marmara, a od południa Morzem Śródziemnym, co obrazuje rysunek nr 1.

Rys. 1. Strategiczne położenie Turcji uwzględniając sąsiedztwa.

Źródło: http://nl.123rf.com/photo_25019446_kaart-van-turkije-als-een-overzichtskaart-in-pastel-oranje.html [dostęp z dnia 12. 10. 2016]

Głównym priorytetem polityki zagranicznej Turcji jest przystąpienie do Unii Europejskiej, jednakże jej geograficzne usytuowanie stwarza obopólne poważne wyzwania, jak i olbrzymie możliwości. Państwo to stanowi „pomost” łączący Wschód i Zachód, a także stanowi państwo graniczne Sojuszu Północnoatlantyckiego⁶.

W kwestii akcesji Turcji do UE, brane pod uwagę jest kilka korzyści wynikających z jej uwarunkowań geograficznych. Rozważaniu podlegają aspekty dotyczące m.in. ułatwienia dostępu do surowców naturalnych oraz prób rozwiązania konfliktów w rejonie Bliskiego Wschodu.

Turcja od momentu deklaracji chęci szybszego wstąpienia w struktury UE, podjęła szereg reform mających na celu dążenie do osiągnięcia drogi do demokratycznego państwa, która stanowi jedną z najważniejszych wymogów europejskich standardów. W związku z tym Turcja ograniczyła m.in. nadmierną rolę armii w realizacji polityki wewnętrznej kraju, aktywnie przyczynia się do promocji wartości europejskich w rejonie bliskowschodnim, a także zwiększyła swój wkład w walkę z terroryzmem międzynarodowym. W tym ujęciu działania Turcji spowodowane są przede wszystkim trwającym od blisko 30 lat konfliktowi z Kurdami⁷, którego podwaliny można już się doszukiwać za czasów Imperium Osmańskiego oraz powstałe niedawno zagrożenie ze strony Państwa Islamskiego na Syrii i Iraku.

⁶ Ze względu na swoje strategiczne położenie, w 1952 roku Turcja została przyjęta do NATO.

⁷ Konflikt kurdyjsko – turecki rozpoczął się w 1984 roku i trwał do 2013 roku, a od stycznia 2013 – 2015 roku zaczął się proces pokojowy, który prowadził do zakończenia konfliktu. Pomimo wprowadzenia zawieszenia broni 10.12.2016 roku doszło do dwóch zamachów w Stambule, gdzie śmierć poniosło 38 osób. Władze Turcji za zamach obwiniają działającą nielegalnie i uważaną za organizację terrorystyczną Partię Pracującą Kurdystanu (PKK).

2. SPOŁECZNE WYZNACZNIKI POTĘGI TURCJI W ŚRODOWISKU MIĘDZYNARODOWYM

Ocena społecznych wyznaczników potęgi Republiki Turcji na arenie międzynarodowej wymusza potrzebę przeanalizowania społeczeństwa i jego potencjału, zarówno pod względem ilości populacji, jak i wewnętrznej struktury opierającej się na układzie klas i warstw społecznych, nierówności społecznych między nimi oraz na odmienności kulturowej spowodowanej zamieszkiwaniem Turcji przez grupy etniczne. Żeby móc w pełni przedstawić jak duże znaczenie na kształtowanie pozycji międzynarodowej Turcji mają czynniki społeczne tego państwa należy dokonać wielopłaszczyznowej analizy w oparciu o:

- strukturę wieku;
- strukturę płci;
- poziom wykształcenia;
- strukturę zawodową;
- konfigurację geograficzną;
- strukturę etniczną.

Pierwszą grupę, którą należy przytoczyć w ramach analizy czynników społecznych jest wielkość populacji oraz różnorodność etniczna. Z danych z 2013 roku wynika, iż Turcja zamieszkiwana jest przez 80 274 604⁸ ludzi, co klasyfikuje Republikę na 20 pozycji na świecie pod względem liczby ludności. Natomiast na strukturę etniczną Turcji składają się:

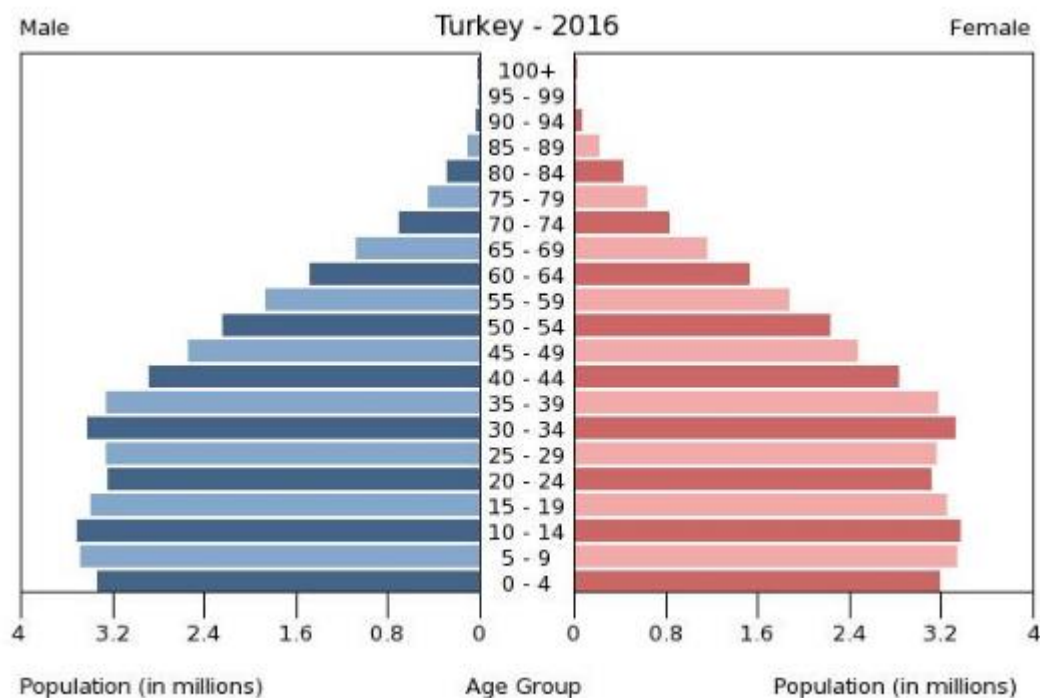
- Turcy (70-75%);
- Kurdowie (19%);
- inne mniejszości (7-12%).

Na uwagę zasługuje fakt, że 99% Turków to wyznawcy islamu świadomi swojej tożsamości kulturowej. Z uwagi na dążenia Turcji do integracji z UE wysoka świadomość kulturowa z jednej strony jest zaletą społeczeństwa tureckiego, natomiast z drugiej staje się zagrożeniem dla państw chrześcijańskiej Europy. W okresie średniowiecza Turcja była krajem opartym na prawie religijnym. Po rozpoczęciu reform jednym z priorytetów było stworzenie państwa laickiego. Co prawda religia nie stanowi kryterium członkostwa w UE, jednakże ataki z 11 września 2001 roku, wzmożone działania grup terrorystycznych, a także powstanie tzw. Państwa Islamskiego wpłynęły na kształtowanie się zjawiska islamofobi w Europie. Pozytywną stroną włączenia Turcji w struktury UE byłoby objęcie przez nią przywództwa nad europejskimi muzułmanami, którzy pomimo swojego wysokiego wykształcenia, a barku odpowiedniego przywódcy stają się ofiarami gangów, czy członkami grup terrorystycznych.

Kolejną grupą jest struktura wieku i płci wśród populacji. Nie ulega wątpliwości, że przewagę w państwie stanowią mężczyźni, jednak nie stwarza to tak dużej różnicy jak kilka lat temu. Przeciętna długość życia u kobiet wynosi 77 lat, a u mężczyzn 72 lata⁹. W nawiązaniu do struktury wiekowej Turcja znajduje się w bardzo dobrej pozycji, ponieważ najliczniejszą grupę stanowią ludzie młodzi, będący w wieku produkcyjnym od 20 do 35 roku życia. Najmniej liczną grupę tworzą osoby starsze w wieku powyżej 65 roku życia, co zostało zobrazowane na rysunku nr 2. Jest to korzystna sytuacja dla społeczeństwa tureckiego, ponieważ struktura wieku i płci może zapewnić kontrolę stabilności politycznej i społecznej oraz przyczynić się do atrakcyjności kraju, a także do zapewnienia zrównoważonego rozwoju gospodarczego.

⁸ <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/tu.html> [dostęp z dnia 10. 01. 2017].

⁹ *Ibidem*.

Rys. 2. Piramida populacji struktury wieku i płci ludności.

Źródło: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/tu.html> [dostęp z dnia 14. 01. 2017].

Przed okresem wielkich reform państwo tureckie w kwestiach społecznych reprezentowało poglądy dyskryminujące udział kobiet w życiu polityczno – społecznym. Dostrzegany był brak równouprawnienia i wolności słowa. Sytuacja kobiet była najmniej korzystna w tradycyjnych społecznościach zamieszkujących tereny rolnicze lub prowincje. Wobec Turczynek stosowane były tzw. „zabójstwa honorowe” dokonywane przez członków rodziny, najczęściej ojców bądź braci, które miały „splamić” honor rodu. Budując państwo republikańskie o charakterze laickimi demokratycznym, poprzez zapoczątkowanie szeregu reform, przez wspomnianego już „Ojca Turków” w ramach polepszenia praw kobiet wprowadzono zakaz wielomałżeństwa oraz obowiązkową edukację dla Turczynek przy jednoczesnej gwarancji ich równości politycznej i społecznej. Niestety w dalszym ciągu w niektórych częściach Turcji dochodzi do praktykowania dyskryminacji płci pięknej. Niektóre Turczynki zmuszane są do małżeństw, ogranicza im się dostęp do szkolnictwa czy wolności słowa. Jednakże postępujący proces demokratyzacji kraju oraz wprowadzenie regulacji prawnych znacząco wpłynęło na zaprzestanie dalszemu praktykowaniu dotychczasowych wierzeń. Nieustający proces przemian zauważyć można także w relacjach z przedstawicielami odmiennych kultur dla których Turcy są bardzo tolerancyjni i skłonni do wszelkiej pomocy, wyróżniają się również nad wyraz widoczną gościnnością i życzliwością.

Republika Turecka zaliczana jest do państw o wysokim poziomie dualizmu, który opiera się na filarach politycznym – demokratyczny system charakterze najbardziej demokratycznego lecz muzułmańskiego kraju. Status ten zawdzięcza m.in. działaniom konserwatywnej Partii Sprawiedliwości i Rozwoju (AKP), która objęła rządy w państwie w 2002 roku po wygraniu wyborów parlamentarnych. Na czele partii stał obecny prezydent Recept Tayyip Erdogan. Podczas swojego urzędowania AKP przeprowadziła wiele reform, w tym zmianę konstytucji w 2010 roku, w której m.in. zredukowano prymat armii poprzez ograniczenie jej dotychczasowych uprawnień. Ówczesna partia

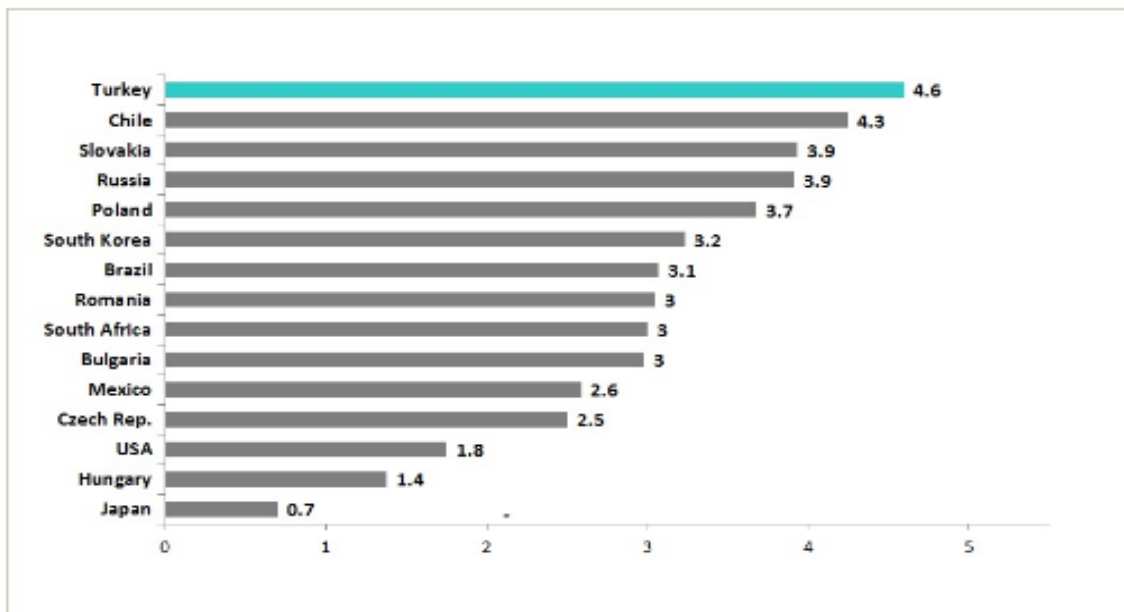
w swoim programie popierała tureckie członkostwo w UE. Turcja pod względem liczby ludności w momencie wstąpienia w struktury Unii stałaby się drugim co do wielkości krajem unijnym, zaraz po Niemczech. Należy przypuszczać, że z jednej strony wpłynęłoby to korzystnie na wzmocnienie pozycji UE na arenie międzynarodowej, a z drugiej strony taki stan rzeczy przyczyniłby się do wzrostu problemu migracyjnego do bogatych państw Europy.

3. EKONOMICZNE CZYNNIKI ŚWIADCZĄCE O POTĘDZE TURCJI NA ARENIE MIĘDZYNARODOWEJ

Turecka gospodarka w przeciągu kilkunastu lat od czasów objęcia rządów w państwie przez Partię Sprawiedliwości i Rozwoju przeżywała dynamiczny wzrost gospodarczy. Republika Turecka w ostatnim pięćdziesięcioleciu została członkiem takich organizacji handlowych jak: Światowa Organizacja Handlu (WTO, 1995r.), Organizacja Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (OECD, 1961 r.), Organizacja Współpracy Gospodarczej (ECO, 1985 r.), Organizacja Współpracy Gospodarczej Państw Morza Czarnego (BSEC, 1992 r.) oraz grupa G20 (spotkania od 1999 r.)¹⁰. Największy rozwój w sektorze ekonomicznym można było zauważyć w latach 2002 – 2008, kiedy to czynnik PKB średnio w tych latach wynosił 7%. Republika ówczesną pozycję na globie ziemskim w dziedzinie ekonomii zawdzięczała m.in. wysoko rozwiniętemu rolnictwu i przemyśle kraju oraz dużemu napływowi inwestycji zagranicznych. Zahamowanie wzrostu gospodarczego pojawiło się wraz z wystąpieniem w 2008 roku globalnego kryzysu gospodarczego. Od tego okresu w latach 2011 – 2016 średnioroczne tempo wzrostu PKB wynosi 3-4%. Obecnie zauważalny jest znaczący odpływ kapitału zagranicznego, spowodowany w głównej mierze spadkiem zapotrzebowania klientów na towary i usługi, zarówno w kraju, jak i w Europie. Na chwilę obecną gospodarka Turcji stanowi jedną z 18 największych gospodarek świata, a PKB na jedną osobę wynosi 10 tysięcy dolarów. Dla Turcji Unia Europejska oraz kraje zachodnie stanowią najważniejszy kierunek eksportowy towarów. Głównymi partnerami Turcji, którzy przyczyniają się do wzrostu PKB tego kraju są m.in. Niemcy, Wielka Brytania, Irak, Włochy, USA oraz Francja. W Turcji rozwija się gospodarka wolnorynkowa, która jest napędzana przez wspomniany wyżej sektor przemysłu oraz usług. Jednocześnie zauważalny jest spadek udziału gospodarki rolnej w kształtowaniu PKB, który wynosi 8,6% całego PKB. Nie zmienia to jednak faktu, iż w ciągu ostatnich dziesięciu lat Turcja jest najszybciej rozwijającym się gospodarką wschodzących, co zostało zaobrazowane na rysunku nr 3 oraz państwem, który poprzez dynamikę swojej gospodarki prześcignął Chiny w rozwoju w sektorze finansowego w grupie G20 krajów najszybciej rozwijających się.

Turcja wdrożyła kompleksowy i dalekosiężny program reform strukturalnych dążący m.in. do wzmocnienia roli sektora prywatnego w gospodarce tureckiej, zwiększenia efektywności i elastyczności sektora finansów oraz zapewnienia odpowiednio wysokiego poziomu zabezpieczeń społecznych. Wprowadzone cele reformy ekonomicznej mają być zrealizowane poprzez stworzenie wykwalifikowanego i silnego społeczeństwa tureckiego, przyczyniającego się do osiągnięcia zrównoważonego wzrostu gospodarczego oraz podejmowania działań na rzecz rozwoju tego sektora w oparciu o wzmocnienie międzynarodowej współpracy gospodarczej. Na przestrzeni dekady deficyt budżetowy zmniejszył się z 10% PKB do 0,1% PKB.

¹⁰ E. Bobin, *Republika Turcji na arenie międzynarodowej*, Wrocław 2015, s. 23- 24.
http://www.repozytorium.uni.wroc.pl/Content/65057/002_Bobin_Ewa_Republika_Turcji_na_arenie_miedzynarodowej.pdf [dostęp z dnia 14. 01. 2017].

Rys. 3. Średni roczny wzrost realnego PKB (%) 2003 – 2016.

Źródło: IMF World Economic Outlook April 2016, TurkStat

3.1. Przemysł

Przemysł w Turcji wytwarza ok. 27% PKB i klasyfikuje się na drugiej pozycji, zaraz po usługach, jako najlepiej rozwijający się sektor gospodarki. Republika Turcji posiada znaczne zasoby surowców mineralnych, w tym rud żelaza, metali, miedzi, chromu czy też cynku i ołowiu. Na surowce energetyczne składają się: węgiel brunatny, kamienny i ropa naftowa. Chociaż sama nie dysponuje własnymi dużymi zasobami naturalnymi ropy naftowej i gazu ziemnego, to z każdym rokiem zauważalna jest znacząca rola Turcji w handlu tymi surowcami. Na przestrzeni kilku lat kraj ten podejmuje intensywne działania w celu poszukiwania własnych złóż energii, w celu uniezależnienia się od dostaw z Iraku, Iranu i Rosji. Kraj znad Bosforu może stanowić źródło dywersyfikacji szlaków dostaw surowców energetycznych do Europy, co powoduje, iż Turcja stanowi strategiczne znaczenie dla UE. Jednakże pozycja ta może ulec zmianie na skutek osiągnięcia porozumienia między rządem Rosji, a rządem Turcji w sprawie realizacji projektu Turkish Stream, którego nitka miałaby dostarczać gaz do Turcji z pominięciem Ukrainy. Rosja przy realizacji projektu gazociągowego z Turcją będzie dążyła do wybudowania co najmniej jednej nitki Turkish Stream. Dla Turcji budowa dwóch nitek Turkish Stream może spowodować sprzeczność z interesami Ankary. Jak już zostało wspomniane wcześniej państwo z nad Bosforu stara się poszukiwać własnych złóż surowców energetycznych w celu uniezależnienia się od importu z innych krajów. Dlatego też zgadzając się na rozbudowę infrastruktury, Turcja musi rozważyć czy kraj ten ma stanowić dywersyfikację źródeł surowców, co miałoby wpływ na zwiększenie konkurencyjności między dostawcami, czy ma się stać krajem tranzytowym pozbawionym możliwości dostaw surowców z różnych źródeł. W związku z powyższym można zauważyć, że przyszłość rozwijającej się w bardzo szybkim tempie Turcji będzie w znacznej mierze zależeć od umiejętności zapewnienia sobie stałych i bezpiecznych dostaw energii. Natomiast do najlepiej rozwiniętych gałęzi przemysłu przetwórczego należy: przemysł spożywczy oraz włókienniczy i odzieżowy, wykorzystujące zasoby krajowe. Turcja jest krajem bardzo atrakcyjnym dla znanych światowych marek odzieżowych, które posiadają swoje szwalnie w tym kraju.

3.2. Rolnictwo

Rolnictwo jest tradycyjnym i kolejnym sektorem gospodarki tureckiej. Użytki rolne tego państwa stanowią ok. 50 % powierzchni kraju. Ze względu na swoje położenie geograficzne oraz uwarunkowania klimatyczne Turcja pod względem żywnościowym zapewnia sobie samowystarczalność. Rolnictwo wytwarza 8,6% PKB, dając tym samym zatrudnienie 1/3 społeczności tureckiej. Do najbardziej znaczących upraw należą: zboża, warzywa (strączkowe, pomidory, cebula, oliwki, pieprz, czosnek), owoce (jabłka, wiśnie, grejpfruty, arbuzy, cytryny, brzoskwinie, morele, figi, winogrona, truskawki i orzechy włoskie, pistacjowe oraz laskowe). Turcja należy do jednych z pięciu największych producentów bawełny. Z racji swojego ukształtowania terenu oraz rolniczego charakteru w Turcji rozwinięta jest hodowla bydła oraz kóz, która powoduje, że w tym kraju jest bardzo dobrze rozwinięta produkcja drobiu oraz zaliczany jest do największego producenta mleka i wyrobów mlecznych w tym regionie.

Dużą popularność kraj ten zyskał z plantacji herbaty, głównego napoju Turków, która rozciąga się wzdłuż Morza Czarnego. Pomimo szerokiego wachlarza przeprowadzanych reform w dalszym ciągu bardzo dużo prac wykonują kobiety, co skłania do rozwoju infrastruktury i zmechanizowania tego sektora gospodarki. Z punktu widzenia przyłączenia Turcji do UE, rolnictwo jest najmniej pożądanym sektorem gospodarki, ponieważ większość dofinansowań z Unii dotyczy tegoż właśnie sektora, co skutkowało by faktem, iż Turcja stała by się największym beneficjentem środków finansowych przeznaczonych na ten cel.

3.3. Turystyka

Turystyka stanowi jeden z trzech sektorów gospodarki o najbardziej istotnym znaczeniu, stanowiąc siłę napędową dla gospodarki kraju. Turcja zaraz po Egipcie jest jednym z najchętniej odwiedzanych krajów islamskim przyciągając ponad 30 milionów turystów rocznie. Ukształtowanie terenu, uwarunkowania klimatyczne oraz kultura regionu stanowią czynniki wpływające na atrakcyjność tego kraju. Kraj z nad Bosforu bardzo dużo inwestuje w rozwój tego sektora gospodarki. Przychody z turystyki wynoszą ponad 26, 616 miliardów dolarów.

4. MILITARNE WYZNACZNIKI POTĘGI TURCJI

Tureckie Siły Zbrojne (TSK) od pamiętnych czasów odgrywają bardzo ważną rolę w życiu społeczeństwa tureckiego. To armia decydowała o potędze Imperium Osmańskiego, dzięki niej zapoczątkowane zostały reformy. Na sile armii „Ojciec Turków” oparł swoje działania prowadzące do narodowego odrodzenia. Dla młodych Turków służba w wojsku stawała się przepustką do lepszego świata, nie tylko do zdobycia wykształcenia, zetknięcia się z realiami, ale także wielką dumą i formą awansu społecznego. W początkowych fazach swoich działań armia stanowiła nadmierną rolę w kształtowaniu bezpieczeństwa wewnętrznego państwa. Od chwili proklamowania Republiki Turcji armia stanowiła rolę strażnika świeckości państwa. Niejednokrotnie to właśnie armia obalała rząd i przejmowała władzę w państwie. Do takich sytuacji w ubiegłym stuleciu doszło cztery razy, pierwszy zamach stanu miał miejsce w 1960 roku dokonany pod dowództwem gen. Cemala Gursela. Ponowne przejście rządów odbyło się w 1980 roku, po którym nastąpiło rozwiązanie parlamentu, zawieszona została konstytucja oraz doszło do rozwiązania wszystkich partii politycznych i związków zawodowych. Dokonane zostały kolejne dwa zamachy stanu w 1971 roku oraz w 1997 roku, jednakże przejście władzy w tych dwóch przypadkach nie wymagały już „siłowego” użycia wojska.

Turcja jest aktywnym graczem na arenie międzynarodowej, świadczy o udział w wielu organizacjach międzynarodowych oraz regionalnych zajmujących się bezpieczeństwem. W 1952 roku Turcja stała się członkiem NATO. Po przystąpieniu kraju znad Bosforu do Sojuszu Północnoatlantyckiego rozpoczęły się prace modernizacyjne w siłach zbrojnych. Tureckie wojsko zgodnie ze swoim przeznaczeniem ma za zadanie m. in. zapewnić bezpieczeństwo państwu i jego obywatelom, liczą 596 tys. żołnierzy, w tym rezerwy. Pod względem wielkości stanowią ósmą armię świata i drugą armię (ustępując Stanom Zjednoczonym) NATO (rysunek nr 4). Turcja należy do krajów, których posiadanie liczebnej, dobrze wyszkolonej i wyposażonej armii jest niezbędne, wynika to w dużej mierze z położenia geograficznego państwa. Jej granice stykają się z najbardziej zapalnymi i niebezpiecznymi państwami oraz rejonami Bliskiego Wschodu, Bałkanów oraz Kaukazu. Tureckie siły zbrojne składają się z wojsk lądowych, które stanowią największą liczebność armii, służy w nich ponad 400 tys. żołnierzy, sił powietrznych (60 tys.) oraz sił morskich (48 tys.). W skład TSK wchodzi również wojska ochrony wybrzeża oraz żandarmeria. Turecka armia w dalszym ciągu opiera się na służbie poborowej. Najwięcej rekrutów wchodzi w skład wojsk lądowych, natomiast siły powietrzne osiągnęły pełną profesjonalizację. W 2015 roku wydatki na sektor obronny stanowiły 1,69% PKB (dla porównania w 2014 roku budżet na obronność wynosił 13,8 mld USD), jednakże zgodnie z ustaleniami na jednym ze szczytów NATO Turcja zadeklarowała, że wydatki na obronność od 2016 roku będą stanowić co najmniej 2% PKB. Mając na uwadze wydatki na obronność należy zwrócić uwagę na jeden z filarów tureckiej obronności, stanowiący silne rozwinięty przemysł zbrojeniowy. Dla Ankarę czynnik militarny jest i był bardzo istotną rolę, dlatego też Republika przez lata mądrze inwestowała we własny potencjał przemysłowy co spowodowało, że obecnie turecki przemysł zbrojeniowy jest silnie rozwinięty i odgrywa istotne role na arenie międzynarodowej. Turcja poprzez swoją rozważną i mądrą politykę zbrojeniową uzyskała miejsce w światowej elicie wytwórców uzbrojenia.

W chwili obecnej obecnie Tureckie Siły Zbrojne nie odgrywają pierwszoplanowej roli w zapewnieniu bezpieczeństwa wewnętrznego państwa jak kilka lat temu, ich hegemonia została ograniczona do realizacji zadań mających na celu budowę stabilizacji w rejonie oraz realizację zadań wynikających ze zobowiązań międzynarodowych. W 2013 roku obecny rząd Turcji usunął zapis z ustawy o roli Sił Zbrojnych o uprawnieniu wojska do interwencji w sprawy wewnętrzne państwa. Ograniczenie hegemonii armii nie oznacza zupełnej rezygnacji z „kontrolowania” przestrzegania zasad kemalizmu oraz prawidłowego funkcjonowania władzy państwowej. Przykładem, który pokazuje, iż rola armii zawsze będzie stanowić ważny komponent polityki państwa była próba dokonania zamachu stanu z 15 na 16 lipca 2016 roku. Wojska tureckie zareagowały na nową władzę w państwie, która planowała zmianę tureckiej konstytucji, w celu nadania większych uprawnień prezydentowi, w tym przede wszystkim objęcia pełnej kontroli nad armią.

Współcześnie polityka obronna ukierunkowana jest na walce z terroryzmem, ekstremizmem religijnym i konfliktami regionalnymi. Turcja po zamachach z 11 września 2001 roku na WTC przystąpiła do koalicji przeciw Talibom. Rząd turecki uważa, że aktów terroru i zamachów terrorystycznych nie należy bagatelizować, a wręcz przeciwnie należy stawiać mu czoła.

	OGÓLNA POZYCJA W RANKINGU	ŻOŁNIERZE	CZOŁGI	POJAZDY POWIETRZNE	GŁOWICE JĄDROWE	LOTNISKOWCE	ŁÓDZIE PODWODNE	BUDŻET w mld USD
USA	1	1 400 000	8848	13 444	7506	19	75	581,0
ROSJA	2	766 055	15 398	3547	8484	1	60	46,6
CHINY	3	2 335 000	9150	2942	250	1	68	155,6
INDIE	4	1 325 000	6464	2086	80-100	2	14	40,0
FRANCJA	5	205 000	423	1282	300	4	10	35,0
W. BRYTANIA	6	150 000	407	879	225	1	10	55,0
JAPONIA	7	250 000	678	1590	0	3	17	40,3
TURCJA	8	410 500	3778	1007	0	0	13	18,2
NIEMCY	9	180 000	408	676	0	0	5	36,3
WŁOCHY	10	320 000	586	785	0	2	6	34,0

Rys. 4. 10 najpotężniejszych armii świata (wg rankingu Global Firepower za rok 2015)

Źródło: <http://wiadomosci.onet.pl/tureckie-sily-zbrojne-infografika/7rnk2w>
[dostęp z dnia 12. 11. 2016]

ZAKOŃCZENIE

Na pozycję państwa oraz kształt składa się zbiór czynników, które decydują o potędze i znaczeniu państwa na arenie międzynarodowej. Turcja swoją potęgę zawdzięcza głównie wyznacznikom geograficznym. Republika swoim strategicznym położeniem decyduje o swojej atrakcyjności oraz zainteresowaniem ze strony państw Unii Europejskiej, ponieważ stanowi m.in. główny kanał tranzytowy dla surowców, a także jest swoistym pomostem między Europą a Azją. Kolejnym czynnikiem kształtującym potęgę Turcji w środowisku międzynarodowym jest jej gospodarka, która w ostatni dziesięciolecie przybrała dynamiczne tempo wzrostu. Dzięki mądrej polityce Ankary kraj ten nie został narażony w 2008 roku na kryzys gospodarczy w tak dużym stopniu jak inne kraje Europy oraz uniknął załamania wybuchem „arabskiej wiosny”. Wspominając czynniki mający wpływ na pozycję Turcji na mapach świata nie należy zapominać o jej kapitale społecznym. Strukturę społeczną Turcji tworzą osoby młode w wieku produkcyjnym, co powoduje utrzymanie strefy ekonomicznej na wysokim poziomie. Za kolejny, już ostatni czynnik, można uznać należyte rozwiniętą i wyposażoną armię. Wojsko od zawsze pełniło istotną rolę w polityce Ankary, dlatego Turcja tak duży nacisk kładzie na rozwój tego sektora. Dzięki przedstawionym w niniejszym artykule czynnikom wpływającym na potęgę i pozycję Republiki Turcji w środowisku międzynarodowym, Turcja postrzegana jest jako solidny i wiarygodny partner w rejonie Europy i Azji.

BIBLIOGRAFIA:

1. Bobin E., *Republika Turcji na arenie międzynarodowej*, Wrocław 2015, http://www.repozytorium.uni.wroc.pl/Content/65057/002_Bobin_Ewa_Republika_Turcji_na_arenie_miedzynarodowej.pdf [dostęp z dnia 14. 01. 2017].
2. http://nl.123rf.com/photo_25019446_kaart-van-turkije-als-een-overzichtskaart-in-pastel-oranje.html [dostęp z dnia 12. 10. 2016].
3. <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/tu.html> [dostęp z dnia 14. 01. 2017].
4. <http://wiadomosci.onet.pl/tureckie-sily-zbrojne-infografika/7rnk2w> [dostęp z dnia 12. 11. 2016].
5. IMF World Economic Outlook April 2016, TurkStat.
6. Kołodziejczyk D., Warszawa 2012.
7. Misiągiewicz J., *Polityka zagraniczna Turcji po zimnej wojnie*, Toruń 2009.
8. Wódka J., *Polityka zagraniczna Turcji- Uwarunkowania wewnętrzne oraz podmioty decyzyjne*, Warszawa 2012.

THE GEOPOLITICAL ASPECTS OF THE POSITION THE REPUBLIC OF TURKEY OCCUPIES IN INTERNATIONAL ARENA

Abstract: *The article describes the determinants influencing the position of Turkey in the international environment. It pays special attention to the history of the country and to four important factors that made it a power in Europe. It recalls a significant influence of Mustafa Kemal Atatürk rule, a person who certainly pointed the way the Turkish state follows in state policy.*

Key words: *the power, geopolitics, the Republic of Turkey, the Turkish armed forces*